

بررسی رابطه بین ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

دکتر احمد جعفری صمیمی^۱، دکتر محمد بابازاده^۲، زهرا اکبریان مهر^۳

چکیده

هدف مقاله حاضر بررسی ارتباط بین شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا می‌باشد. برای این منظور از شاخص‌های عملکرد دولت در سالهای ۱۹۹۶-۲۰۰۶ که توسط بانک جهانی در سال ۲۰۰۷ منتشر شده است و از اطلاعات مربوط به رشد اقتصادی کشورها و مناطق مختلف جهان در این سالها که توسط صندوق بین المللی پول ارائه شده است، استفاده می‌شود. نتایج تحقیق حاضر با استفاده از الگوهای اقتصادسنجی نشان می‌دهد، بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا یک رابطه مثبت و معنی دار وجود دارد. در زمینه ارتباط بین کارایی دولت و رشد اقتصادی نیز نتایج تحقیق نشان می‌دهد که یک رابطه مثبت و معنی دار بین شاخص‌های فوق در کشورهای منطقه وجود دارد. همچنین نتایج تحقیق نشان می‌دهد، در زمینه ارتباط شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی، تفاوت معنی داری بین ایران و سایر کشورهای منطقه وجود ندارد.

طبقه‌بندی JEL : H50 ; H11 ; L78

واژه‌های کلیدی : ثبات سیاسی؛ کارایی دولت؛ رشد اقتصادی؛ منطقه خاورمیانه و

شمال آفریقا

۱- استاد گروه اقتصاد Email: jafarisa@yahoo.com

۲- استادیار گروه اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه Email: hadbabazadeh@Gmail.com

۳- کارشناس ارشد اقتصاد

۱- مقدمه

یکی از اهداف عمده آزادسازی اقتصادی جهش رشد اقتصادی و برخورداری از منافع حاصل از تخصیص کارآمد منابع، تشدید رقابت، ارتقاء جریان دانش، سرمایه‌گذاری و پیشرفت فنی است.^۱ از سوی دیگر نقش بازار و آزادی معامله و مبادله بخشی از آزادی‌های اساسی است که مردم برای آن ارزش قائل می‌باشند. آزادی مبادله کالا و خدمات نیازی به توجیه تدافعی از حیث اثرات مطلوب آن ندارد. آنها جزئی از زندگی مردم در اجتماع می‌باشند. بحث مربوط با این قضیه اهمیت آزادی اشتغال و حرفه کاری در مقابل موضوعاتی از جمله بردگی یا کار اجباری است. آزادی اشتغال مبتنی بر بازار یک آزادی اساسی است که این امر نظر مساعدی را حتی از کارل مارکس دریافت نمود.^۲

تا قبل از دهه ۱۹۸۰ اغلب کشورهای در حال توسعه شاهد رقابت بین طرفداران نظام سرمایه‌داری و سوسیالیسم بوده‌اند. از دهه ۱۹۸۰ به بعد، مخصوصاً بعد از برچیده شدن دیوار برلین در سال ۱۹۸۹ حتی کشورهای سوسیالیستی نیز به نظام بازار روی آوردند. با این وجود هنوز مجادله در مورد مدیریت اقتصادی در مورد ادامه مکانیسم‌های بازار در مقابل کنترل و نظارت دولت‌ها در برخی از کشورها جریان دارد. براساس نظر طرفداران اقتصاد بازار شکوفا کردن بازارهای رقابتی، خصوصی کردن بنگاه‌های دولتی، تجارت آزاد، جذب سرمایه‌های خارجی و حذف قوانین و مقررات دست و پاگیر دولتی و انحرافات قیمتی موجب افزایش کارایی و رشد اقتصادی خواهد شد. در مقابل کسانی هستند که ضمن تأکید بر نقاط ضعف اقتصاد بازار، بر این باورند که کنترل‌های دولتی چنانچه منطقی اعمال شوند، روند رشد اقتصادی را تسریع می‌کند.^۳ امروزه برخلاف گذشته عوامل اصلی تولید دیگر عوامل سنتی شامل کار، زمین و سرمایه نیستند. در سالهای اخیر تجربه برخی از کشورهای جهان نشان داده که وضعیت عوامل تولید سنتی در این کشورها بسیار خوب بوده اما رشد اقتصادی مطلوب در آنها مشاهده نشده است. تحقیقات زیادی در این زمینه انجام شده و نتایج نشان داده که

۱. ابریشمی، حمید و همکاران (۱۳۸۵).

۲. مصلی نژاد، غلامعباس (۱۳۸۴).

علاوه بر عوامل تولید سستی، عوامل جدید و مدرن تولید از قبیل سرمایه اجتماعی و شاخص‌های حاکمیت دولت که به متغیرهای نهادی نیز معروف می‌باشند، در این زمینه نقش بسیار مهمی ایفا می‌نمایند.

با توجه به مطالب فوق، هدف اصلی مقاله حاضر بررسی رابطه بین ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا می‌باشد. برای این منظور در بخش بعدی روش تحقیق و الگوهای مورد استفاده معرفی می‌شوند. در بخش سوم شاخص‌های تعیین کننده عملکرد دولت و روشهای اندازه گیری آن مورد بررسی قرار گرفته و به تشریح آماری شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت بعنوان دو شاخص از شاخص‌های عملکرد دولت می‌پردازیم. در بخش چهارم عملکرد یافته‌های تحقیق بررسی می‌شود. بخش پایانی نیز به نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات اختصاص می‌یابد.

۲- روش تحقیق و معرفی الگو

در این مقاله ۱۸ کشور واقع در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا نمونه آماری را تشکیل می‌دهند و حدود زمانی این پژوهش بین سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۰۶ می‌باشد. در این تحقیق از داده‌های مقطعی در دوره (۱۹۹۶-۲۰۰۶) استفاده می‌شود. داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده شامل شاخص‌های عملکرد دولت (ثبات سیاسی و کارایی دولت) و شاخص رشد اقتصادی می‌باشد که به ترتیب از بانک جهانی و صندوق بین المللی پول استخراج شده است. این مقاله شامل دو فرضیه می‌باشد که عبارتند از:

۱- بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

۲- بین کارایی دولت و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

با استفاده از روش‌های اقتصادسنجی و الگوی رگرسیون بین کشوری و با کمک نرم افزارهای آماری *Eviews* و *SPSS*، این فرضیات مورد آزمون قرار می‌گیرند. برای این منظور در ادامه به معرفی الگوهای مورد استفاده می‌پردازیم.

- الگوی مورد استفاده جهت بررسی ارتباط ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا به صورت زیر می باشد :

$$Y = \delta_0 + \delta_1 X + u$$

که در آن Y رشد اقتصادی، X شاخص های ثبات سیاسی و کارایی دولت و u جمله اخلاص مدل می باشد که به روش حداقل مربعات وزنی^۱ برآورد می شوند. همچنین در یک پژوهش بین کشوری به منظور بررسی اختلاف بین کشور ایران با سایر کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، از لحاظ ارتباط بین ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی، الگوی رگرسیونی دومتغیره زیر با یک متغیر توضیحی و یک متغیر مجازی معرفی می شود :

$$X = \delta_0 + \delta_1 X + \delta_2 D X$$

$$D = 1 \quad \text{کشور ایران}$$

$$D = 0 \quad \text{سایر کشورهای منطقه}$$

۳- شاخص های عملکرد دولت (ثبات سیاسی و کارایی دولت) و رشد اقتصادی

در سالهای اخیر بانک جهانی شش شاخص مهم مربوط به چگونگی مداخله دولت و ارتباط آن با مردم و همچنین چگونگی ایفای نقش دولت و عملکرد آن منتشر نموده است. این شاخص ها عبارتند از :

۱- توجه به دیدگاه و نقطه نظرات مردم توسط دولت : حقوق فردی، مدنی و سیاسی افراد را اندازه گیری می کند.

۲- ثبات سیاسی : بروز رفتارهای خشن و تعداد تغییرات در نوع حکومت را نشان می دهد.

۳- کارایی دولت : صلاحیت دستگاه اداری و کیفیت خدمات عمومی ارائه شده به مردم را اندازه گیری می کند.

۱. چون داده ها به صورت مقطعی است از wls استفاده شده است.

۴- کیفیت قانون گذاری : وضعیت قوانین و مقررات حاکم بر جامعه و میزان اثرگذاری آن را نشان می دهد.

۵- نقش قانون : کیفیت قوانین و مقررات، عملکرد پلیس و دادگاههای یک کشور را اندازه گیری می کند.

۶- کنترل فساد : از طریق تعیین میزان سوء استفاده ها از دستگاه دولتی برای منفعت شخصی در سطح خرد و کلان مشخص می شود.

دامنه شاخص های فوق بین ۱ تا ۱۰۰ می باشد که هرچه شاخص های فوق به عدد ۱۰۰ نزدیکتر باشند، نشان دهنده عملکرد مطلوب کشور در زمینه آن شاخص می باشد.

همچنین کشورها از لحاظ عملکرد شاخص های فوق به پنج دسته تقسیم می شوند :

۱- عالی : کشورهای با میانگین امتیاز ۸۰ تا ۱۰۰

۲- خوب : کشورهای با میانگین امتیاز ۷۰ تا ۷۹/۹

۳- تا حدودی خوب : کشورهای با میانگین امتیاز ۶۰ تا ۶۹/۹

۴- ضعیف : کشورهای با میانگین امتیاز ۵۰ تا ۵۹/۹

۵- بسیار ضعیف : کشورهای با میانگین امتیاز ۰ تا ۴۹/۹

با توجه به اینکه در این مقاله رابطه بین ثبات سیاسی و کارایی دولت، یعنی دوشاخص از شاخص های عملکرد دولت، با رشد اقتصادی در کشورهای منطقه مورد بحث می باشد بنابراین در این بخش فقط به تشریح این دو شاخص می پردازیم.

جدول (۱) اطلاعات مربوط به شاخص ثبات سیاسی برحسب درصد را در کشورهای منطقه نشان می دهد. با توجه به اطلاعات این جدول، میانگین این شاخص برحسب درصد محاسبه شده و در جدول (۲) نشان داده شده است. میانگین شاخص ثبات سیاسی برحسب درصد در منطقه برابر ۳۷/۴ می باشد که بین حداقل ۳۵ و حداکثر ۴۳/۱ در نوسان بوده است. میانگین این شاخص برای ایران معادل ۲۳/۱ می باشد که بین حداقل ۱۶ و حداکثر ۳۲/۱ در نوسان است. در زمینه پراکندگی این شاخص برحسب درصد نیز بیشترین پراکندگی مربوط به کشور عراق (۱/۴۴) و کمترین پراکندگی را کشور امارات (۰/۰۶) داشته است.

اطلاعات نمودار (۱) روند شاخص ثبات سیاسی در ایران را در مقایسه با کل منطقه

نشان می‌دهد. همانطور که اطلاعات نمودار فوق نشان می‌دهد، روند شاخص ثبات سیاسی در ایران تا سال ۲۰۰۰ در حال افزایش و بهبود بوده است اما این روند تا سال ۲۰۰۳ کاهش داشته، در سال ۲۰۰۴ اندکی افزایش و مجدداً از این سال تا سال ۲۰۰۶ کاهش داشته است. علاوه بر این مشاهده می‌شود که در کلیه سالها روند شاخص در ایران کمتر از متوسط منطقه بوده است، مخصوصاً با توجه به اطلاعات نمودار مشخص می‌شود که شاخص ثبات سیاسی ایران از سال ۲۰۰۲ به بعد اختلاف قابل ملاحظه‌ای با کل منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا داشته است.

جدول (۳) اطلاعات مربوط به شاخص کارایی دولت برحسب درصد را در کشورهای منطقه نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات این جدول، میانگین این شاخص برحسب درصد محاسبه شده و در جدول (۴) نشان داده شده است. میانگین شاخص کارایی دولت برحسب درصد در منطقه برابر $۴۹/۳$ می‌باشد که بین حداقل ۴۵ و حداکثر ۵۲ در نوسان بوده است. میانگین این شاخص برای ایران معادل $۳۹/۱$ می‌باشد که بین حداقل $۲۶/۳$ و حداکثر $۵۳/۶$ در نوسان بوده است. در زمینه پراکندگی این شاخص برحسب درصد نیز بیشترین پراکندگی مربوط به کشور عراق ($۰/۷۲$) و کمترین پراکندگی را کشور کویت ($۰/۰۴$) داشته است.

اطلاعات نمودار (۲) روند شاخص کارایی دولت در ایران را در مقایسه با کل منطقه نشان می‌دهد. همانطور که اطلاعات نمودار فوق نشان می‌دهد، روند شاخص کارایی دولت در ایران تا سال ۲۰۰۰ در حال افزایش و بهبود بوده است که در این سال حتی از متوسط منطقه نیز بیشتر بوده است. اما این روند در سال ۲۰۰۲ کاهش داشته، در سال ۲۰۰۳ اندکی افزایش و مجدداً از این سال تا سال ۲۰۰۶ کاهش داشته است. علاوه بر این مشاهده می‌شود که بجز در سال ۲۰۰۰ در بقیه سالها روند شاخص در ایران کمتر از متوسط منطقه بوده است، مخصوصاً با توجه به اطلاعات نمودار مشخص می‌شود که شاخص کارایی دولت ایران از سال ۲۰۰۳ به بعد اختلاف بیشتری با کل منطقه داشته است.

جدول (۵) اطلاعات مربوط به میانگین، دامنه، انحراف معیار و ضریب تغییرات نرخ رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا را نشان می‌دهد. با توجه

به اطلاعات جدول میانگین رشد اقتصادی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا برابر ۴/۸۰ می‌باشد که بین حداقل ۱/۹۰ و حداکثر ۷/۳۲ درصد در نوسان می‌باشد. میانگین رشد اقتصادی ایران نیز معادل ۴/۸۵ است که از متوسط منطقه بالاتر بوده و بین حداقل ۱/۶۰ و حداکثر ۷/۴۹ در حال تغییر بوده است. براساس اطلاعات جدول فوق بالاترین میانگین رشد اقتصادی مربوط به کشور امارات (۶/۶۵) می‌باشد. در مقابل کشور سوریه با متوسط رشد ۲/۱۱ درصد کمترین مقدار رشد را در بین کشورهای منطقه داشته است. همچنین با توجه به جدول فوق، در زمینه میانگین رشد اقتصادی، ایران رتبه شش را پس از کشورهای امارات، قطر، بحرین، تونس و مصر به دست آورده است.

در زمینه میزان پراکندگی شاخص رشد اقتصادی کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا اطلاعات جدول فوق، بیشترین پراکندگی شاخص رشد اقتصادی که معادل ۱/۰۹ می‌باشد، مربوط به کشور سوریه بوده و در مقابل کشور تونس با ضریب تغییرات معادل ۰/۲۶ کمترین پراکندگی را در بین کشورهای منطقه داشته است. شاخص ضریب تغییرات رشد اقتصادی ایران نیز معادل ۰/۳۹ می‌باشد که از این لحاظ، رتبه یازدهم را در بین سایر کشورهای منطقه احراز نموده است.

۴- یافته‌های تحقیق

برای بررسی ارتباط بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی در بین ۱۷ کشور منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (به دلیل عدم وجود شاخص‌های رشد اقتصادی کشور عراق، این کشور از محاسبات حذف شده است) از الگوی رگرسیون خطی دو متغیره زیر و به روش حداقل مربعات وزنی استفاده شده است:

$$EG_i = \alpha + \beta PSI_i + u_i$$

که در آن EG_i شاخص رشد اقتصادی کشور i ، PSI_i شاخص ثبات سیاسی کشور i و u_i جمله اختلال یا پسماند این الگو می‌باشد.

پس از برآورد مدل با استفاده از داده‌های مربوط به این شاخص‌ها و با کمک نرم افزار *Eviews*، نتیجه زیر به دست آمده است:

$$EG_i = 3.32 + 0.03 PSI_i$$

$$t: \quad (4.4) \quad (2.39)$$

$$R^2 = 0.60 \quad \bar{R}^2 = 0.59 \quad F = 22.3 \quad N = 17$$

اعداد داخل پرانتز آماره t می‌باشند. همانطور که مشاهده می‌شود، شیب خط رگرسیون فوق که بیانگر ارتباط دو متغیر وابسته و مستقل نیز می‌باشد، معادل $0/03$ به دست آمده است. با توجه به مقدار آماره t می‌توان نتیجه گرفت که این ارتباط مثبت بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی معنی دار می‌باشد. همچنین ضریب تعیین این مدل نیز $0/60$ به دست آمده است که استدلال آن این است که 60 درصد از تغییرات رشد اقتصادی توسط شاخص ثبات سیاسی توضیح داده می‌شود.

یکی از مشکلات داده‌های مقطعی ناهمسانی واریانس جمله اختلال بوده که باعث کاهش کارایی تخمین زنده‌های حداقل مربعات می‌شود. با استفاده از روش آزمون گلدفلد و کوآنت^۱ وجود ناهمسانی واریانس را از طریق آزمون F بررسی می‌کنیم. این آزمون به صورت زیر می‌باشد:

$$F_{\frac{n-c-2k}{2}, \frac{n-c-2k}{2}} = \frac{\sum e_2^2}{\sum e_1^2}$$

بنابراین در این آزمون آماره F برابر با خارج قسمت مجموع مربعات پسماندهای الگوی دوم بر مجموع مربعات پسماندهای الگوی اول می‌باشد. اگر S_1 و S_2 مجموع مجذورات پسماندهای دو رگرسیون باشند، در این صورت جهت آزمون فرضیه زیر از نسبت مجموع مجذورات پسماندهای دو رگرسیون استفاده می‌کنیم:

$$H_0: \sigma_i^2 = \sigma^2$$

$$H_1: \sigma_i^2 \neq \sigma^2$$

نتیجه مدل فوق برای منطقه به صورت زیر بدست آمده است:

$$F_{8,8} = \frac{5.84}{13.22} = 0.44$$

با توجه به اینکه مقدار آماره بدست آمده از مقدار آماره موجود در جدول کمتر می‌باشد بنابراین فرضیه صفر مورد قبول قرار می‌گیرد و می‌توان گفت الگوی فوق فاقد

مشکل ناهمسانی واریانس می‌باشد.

نمودار (۳) پراکندگی شاخص‌های ثبات سیاسی و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا را نشان می‌دهد. با توجه به نمودار مشخص می‌شود که نه کشور در بالای خط رگرسیون قرار دارند و بقیه کشورها در زیر خط رگرسیون پراکنده شده‌اند.

به منظور بررسی ارتباط بین کارایی دولت و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا از الگوی رگرسیون خطی دو متغیره زیر و به روش حداقل مربعات وزنی استفاده شده است :

$$EG_i = \alpha + \beta GEI_i + u_i$$

که در آن EG_i شاخص رشد اقتصادی کشور i ، GEI_i شاخص کارایی دولت کشور i و u_i جمله اختلال یا پسماند این الگو می‌باشد.

پس از برآورد مدل با استفاده از داده‌های مربوط به این شاخص‌ها در فصل سوم و با کمک نرم افزار *Eviews*، نتیجه زیر به روش حداقل مربعات وزنی به دست آمده است :

$$EG_i = 2.92 + 0.03 GEI_i$$

$$t: \quad (4.4) \quad (2.4)$$

$$R^2 = 0.28 \quad \bar{R}^2 = 0.23 \quad F = 5.7$$

اعداد داخل پرانتز آماره t می‌باشند. همانطور که مشاهده می‌شود، شیب خط رگرسیون فوق که بیانگر ارتباط دو متغیره وابسته و مستقل نیز می‌باشد، معادل ۰/۰۳ به دست آمده است که علامت مثبت بیانگر وجود رابطه مثبت بین شاخص‌های کارایی دولت با رشد اقتصادی می‌باشد. بنابراین بین کارایی دولت و رشد اقتصادی نیز رابطه مثبت وجود دارد. به عبارت دیگر افزایش مقدار شاخص کارایی دولت موجب افزایش رشد اقتصادی می‌شود و کاهش کارایی دولت نیز با کاهش رشد اقتصادی همراه می‌باشد. با توجه به مقدار آماره t می‌توان نتیجه گرفت که این ارتباط مثبت بین کارایی دولت و رشد اقتصادی معنی دار می‌باشد. همچنین ضریب تعیین این مدل نیز ۰/۲۸ به دست آمده است که استدلال آن این است که ۲۸ درصد از تغییرات رشد اقتصادی

توسط شاخص کارایی دولت توضیح داده می‌شود.

یکی از مشکلات داده‌های مقطعی ناهمسانی واریانس جمله اختلال بوده که باعث کاهش کارایی تخمین زنده‌های حداقل مربعات می‌شود. در اینجا نیز با استفاده از روش آزمون گلدفلد و کوآنت وجود ناهمسانی واریانس را از طریق آزمون F بررسی می‌کنیم. این آزمون به صورت زیر می‌باشد:

$$F_{\frac{n-c-2k}{2}, \frac{n-c-2k}{2}} = \frac{\sum e_2^2}{\sum e_1^2}$$

بنابراین در این آزمون آماره F برابر با خارج قسمت مجموع مربعات پسماندهای الگوی دوم بر مجموع مربعات پسماندهای الگوی اول می‌باشد. اگر S_1 و S_2 مجموع مجذورات پسماندهای دو رگرسیون باشند، در این صورت جهت آزمون فرضیه زیر از نسبت مجموع مجذورات پسماندهای دو رگرسیون استفاده می‌کنیم:

$$H_0 : \sigma_i^2 = \sigma^2$$

$$H_1 : \sigma_i^2 \neq \sigma^2$$

نتیجه مدل فوق برای منطقه به صورت زیر بدست آمده است:

$$F_{8,8} = \frac{8.3}{6.3} = 1.32$$

با توجه به اینکه مقدار آماره بدست آمده از مقدار آماره موجود در جدول کمتر می‌باشد بنابراین فرضیه صفر مورد قبول قرار می‌گیرد و می‌توان گفت الگوی فوق فاقد مشکل ناهمسانی واریانس می‌باشد.

نمودار (۴) پراکندگی شاخص‌های کارایی دولت و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا را نشان می‌دهد. با توجه به نمودار مشخص می‌شود که ده کشور در بالای خط رگرسیون قرار دارند و بقیه کشورها در زیر خط رگرسیون پراکنده شده‌اند.

الگوی بعدی که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است، الگوی رگرسیونی سه متغیره می‌باشد که در آن رشد اقتصادی بعنوان متغیر وابسته و ثبات سیاسی و کارایی

دولت بعنوان دو متغیر مستقل این الگو بکار رفته است. این الگو به صورت زیر می‌باشد:

$$EG_i = \alpha + \beta PSI_i + \delta GEI_i + u_i$$

که در آن EG_i رشد اقتصادی کشور i ، PSI_i شاخص ثبات سیاسی کشور i و GEI_i شاخص کارایی دولت در کشور i می‌باشد
با توجه به اطلاعات جدول مربوط به کارایی دولت و رشد اقتصادی و با کمک نرم افزار *Eviews* نتیجه الگوی فوق به صورت زیر بدست آمده است:

$$EG = 2.81 + 0.023 PSI + 0.014 GEI$$

$$t: (4.46) \quad (2.66) \quad (2.68)$$

$$R^2 = 0.49 \quad \bar{R}^2 = 0.42 \quad F = 8.61$$

با توجه به نتایج الگو، ضریب زاویه بین رشد اقتصادی و ثبات سیاسی معادل ۰/۰۲ می‌باشد. یعنی به ازای یک درصد افزایش در شاخص ثبات سیاسی، رشد اقتصادی ۰/۰۲ درصد افزایش می‌یابد. ضریب زاویه بین رشد اقتصادی و کارایی دولت نیز برابر ۰/۰۱۴ می‌باشد. به عبارت دیگر یک درصد تغییر در شاخص کارایی دولت موجب تغییر رشد اقتصادی به میزان ۰/۰۱۴ درصد در همان جهت می‌باشد. بنابراین همانطور که مشاهده می‌شود، نتایج این الگو نیز حاکی از وجود ارتباط مثبت بین شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی می‌باشند و با توجه به مقادیر آماره t تمامی ضرایب فوق در سطح ۵ درصد معنی دار می‌باشند. به عبارت دیگر رابطه مثبت بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی و کارایی دولت با رشد اقتصادی معنی دار می‌باشند. لذا بین شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. علاوه بر این در این الگو ضریب زاویه شاخص ثبات سیاسی بیشتر از ضریب زاویه کارایی دولت می‌باشد.

در مجموع باید گفت، همانطور که نتایج الگوهای بکار رفته در مقاله نیز نشان داده اند، رابطه بین شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی یک رابطه مثبت و معنی دار می‌باشد. بنابراین با توجه به این نتایج، فرضیه‌های تحقیق نیز مورد

تأیید قرار می‌گیرند.

همچنین به منظور بررسی اختلاف بین کشور ایران با سایر کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، از لحاظ ارتباط بین شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی، الگوی رگرسیونی دومتغیره زیر با یک متغیر توضیحی و یک متغیر مجازی مورد استفاده قرار می‌گیرد:

$$Y = \alpha + \beta X + \delta D X$$

که در آن Y رشد اقتصادی، X بیانگر شاخص ثبات سیاسی و کارایی دولت و D متغیر مجازی می‌باشد بطوریکه:

$D = 1$ برای ایران

$D = 0$ برای سایر کشورهای منطقه

پس از برآورد مدل فوق با استفاده از اطلاعات مربوط به شاخص ثبات سیاسی و رشد اقتصادی و با کمک نرم افزار *Eviews* نتایج زیر به دست آمده است:

$$EG = 3.09 + 0.033 PSI + 0.04 D PSI$$

$$t: (6.4) (2.9) (0.98)$$

$$R^2 = 0.40 \quad \bar{R}^2 = 0.31 \quad F = 4.6$$

با استفاده از آزمون معنی دار بودن (آزمون t) فرضیه زیر مورد آزمون قرار گرفت:

$$H_0: \delta = 0$$

$$H_1: \delta \neq 0$$

با توجه به نتایج حاصل از آزمون معنی دار بودن، فرضیه H_0 رد نمی‌شود. بنابراین متغیر مجازی D در سطح معنی ۵ درصد معنی دار نمی‌باشد. به عبارت دیگر تفاوت معنی داری بین کشور ایران و سایر کشورهای منطقه در زمینه ارتباط بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی وجود ندارد.

برای بررسی وضعیت ارتباط بین کارایی دولت و رشد اقتصادی با استفاده از مدل فوق نیز پس از برآورد مدل فوق با استفاده از اطلاعات مربوط به شاخص کارایی دولت و رشد اقتصادی و با کمک نرم افزار *Eviews* نتایج زیر به دست آمده است:

$$EG = 2.78 + 0.029 GEI + 0.024 D GEI$$

$$t: (0.86) \quad (2.48) \quad (4.03)$$

$$R^2 = 0.31 \quad \bar{R}^2 = 0.21 \quad F = 3.19$$

با استفاده از آزمون معنی دار بودن (آزمون t) فرضیه زیر مورد آزمون قرار گرفت:

$$H_0: \delta = 0$$

$$H_1: \delta \neq 0$$

با توجه به نتایج حاصل از آزمون معنی دار بودن، فرضیه H_0 برای این الگو نیز رد نمی‌شود. بنابراین متغیر مجازی D برای ارتباط کارایی دولت و رشد اقتصادی ایران با متوسط منطقه نیز در سطح معنی ۵ درصد معنی دار نمی‌باشد. به عبارت دیگر در زمینه ارتباط بین کارایی دولت و رشد اقتصادی تفاوت معنی داری بین کشور ایران و سایر کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا وجود ندارد.

۵- نتیجه گیری و پیشنهادات

هدف مقاله حاضر بررسی رابطه بین شاخص‌های ثبات سیاسی و کارایی دولت بعنوان دوشاخص مهم از عملکرد دولت، با رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا در طی سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۰۶ بود. برای این منظور در بخش اول مقاله حاضر مقدمه و کلیات مورد مطالعه قرار گرفت. بخش دوم نیز به روش تحقیق، معرفی الگوهای مورد استفاده در این پژوهش اختصاص یافت. در بخش سوم شاخص‌های عملکرد دولت معرفی شده و اطلاعات مورد نیاز در زمینه ثبات سیاسی و کارایی دولت و رشد مورد بررسی قرار گرفت. در فصل چهارم با توجه به الگوهای پیشنهادی و با کمک نرم افزارهای *Eviews* و *SPSS* فرضیات تحقیق مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

نتایج مقاله در زمینه ارتباط بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی و با توجه به تجزیه و تحلیل‌های آماری و نتایج بدست آمده از الگوهای اقتصادی نشان می‌دهد، بین ثبات سیاسی و رشد اقتصادی یک رابطه مثبت وجود دارد. به عبارت دیگر افزایش مقدار شاخص ثبات سیاسی موجب افزایش رشد اقتصادی می‌شود و کاهش ثبات سیاسی نیز با کاهش رشد اقتصادی همراه می‌باشد. به منظور آزمون معنی دار بودن پارامترها از

آزمون ۴ استفاده شده است. مقدار آماره ۴ نشان می‌دهد که ضرائب فوق در سطح ۵ درصد معنی دار می‌باشد. بنابراین رابطه ثبات سیاسی با رشد اقتصادی، یک رابطه مثبت و معنی دار می‌باشد.

در خصوص رابطه کارایی دولت با رشد اقتصادی، نتایج تحقیق بیانگر وجود رابطه مثبت بین شاخص‌های کارایی دولت با رشد اقتصادی می‌باشد. بنابراین بین کارایی دولت و رشد اقتصادی نیز رابطه مثبت وجود دارد. به عبارت دیگر افزایش مقدار شاخص کارایی دولت موجب افزایش رشد اقتصادی می‌شود و کاهش کارایی دولت نیز با کاهش رشد اقتصادی همراه می‌باشد. همچنین مقدار آماره ۴ بدست آمده از آزمون معنی دار بودن نشان می‌دهد که ضرائب فوق در سطح ۵ درصد معنی دار می‌باشد. بنابراین رابطه کارایی دولت با رشد اقتصادی، یک رابطه مثبت و معنی دار می‌باشد.

براساس نتایج مقاله و با توجه به گسترش روز افزون حجم و اندازه دولت و نبود توسعه علمی و تخصیص درست در انجام وظایف حکومتی و کثرت دخالت روزمره دولت در همه امور زندگی مردم و در نتیجه تمرکز بیش از حد و توان ظرفیت دستگاه‌های اجرایی کشور، پیشنهاد می‌شود دولت و دستگاه‌های دولتی و مقامات تصمیم‌گیری در حیطه برنامه در حد لازم از عنصر تعهد برخوردار بوده و سیاستها نیز باثبات باشند و منافع ملی جایگزین منافع بخشی و گروهی شود. همچنین دولت می‌تواند برای رعایت اصل تمرکز زدایی، اختیارات بسیاری از تصمیمات برنامه‌ای استانی را در قالب خط مشی‌های کلی به شوراهای استانی و ملی واگذار کرده و توان خود را در اعمال حاکمیت و نظارت صرف کند و از طریق برنامه ریزی مناسب و هماهنگ سعی در افزایش شاخص‌های عملکرد دولت نماید تا زمینه برای تحقق رشد اقتصادی مطلوب و اهداف سند چشم انداز توسعه نیز فراهم شود.

منابع و مأخذ

الف (فارسی

- ۱- ابریشمی، حمید، محسن مهرآرا و رضا محسنی (۱۳۸۵) "تأثیر آزادسازی تجاری بر رشد صادرات و واردات"، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۰ ص ۹۵-۱۲۶.
- ۲- اکبریان، رضا و زهره خرم (۱۳۸۵)، "بررسی مزیت منطقه آزاد ارس در اقتصاد جهانی و راهکارهای جلب سرمایه گذاری خارجی در آن"، مجموعه مقالات نخستین سمینار بازشناسی فرصت‌های سرمایه گذاری در ارس، آبان ماه، تبریز.
- ۳- اکبریان مهر، زهرا (۱۳۸۶)، "بررسی رابطه بین ثبات سیاسی و کارایی دولت با رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا" پایان نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر احمد جعفری صمیمی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.
- ۴- تودارو، مایکل، (۱۳۷۸)، "توسعه اقتصادی در جهان سوم"، ترجمه دکتر غلامعلی فرجادی، مؤسسه عالی پژوهش در برنامه ریزی و توسعه، صفحه ۹۳ و ۹۴.
- ۵- جعفری صمیمی، احمد و کرم سینا (۱۳۸۴)، "جهانی شدن، شاخص‌ها و جایگاه اقتصاد ایران"، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، چاپ اول، دی ماه، تهران.
- ۶- گروه مترجمین (۱۳۸۲)، "نقش دولت در جهان در حال تحول"، چاپ اول، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، تهران، ص ۱۵۶.
- ۷- فتحی، یحیی (۱۳۸۲)، "مقایسه تطبیقی تأثیرات دو رویکرد جهانی شدن اقتصاد و منطقه گرایی بر تجارت جهانی"، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
- ۸- مصلی نژاد، غلامعباس (۱۳۸۴)، "دولت و توسعه اقتصادی در ایران"، نشر قومس، چاپ اول، تهران

ب (لاتین

- 1- Barro, R. J. (1989), " A Cross Country Study of Growth, Saving and Government ", NBER Working Paper, February.
- 2- Block Walter,ed (1991), " Economic Freedom Toward a Theory of Measurement", Vancouver, Canada: Fraser Institute.
- 3- International Monetary Fund (2007)," Macroeconomics Indicators" at www.imf.org/economic data.
- 4- Kelley, A. C. (1976), " Demographic and the Size of the Government Sector", Southern Economic Journal, No. 49,.
- 5- Landau, D. (1983), " Government Expenditure and Economic Growth: A Cross-Country study", Southern Economic Journal
- 6- Landau, D. (1986), " Government and Economic Growth in the less Developed Countries: an Empirical Study for 1960-1980", Economic Development and Cultural Change, No. 98.
- 7- Moosa, I and Cardak, B. (2005), " The Determinantes of Foreign Direct

- Investment : an Extreme Bounds Analysis", Journal of Multinational Financial Management, Vol. 24, No. 3, pp 150-167.
- 8- Ram, Rati (1986), " Government Size and Economic Growth : A New Framework and Some Evidence from Cross-section and Time-series Data ", American Economic Review, No 1, PP 191-203.
- 9- Us Diplomatic Mission, Ghana (2004), " Investment Statement: Openness to Foreign Investment", Ghana Oct 2002, <<http://www.Gipc.org.gh.htm>.
- 10- World Bank, (2007), Government Performance Indices , Washington, D.C.

پیوست

جدول (۱) شاخص ثبات سیاسی برحسب درصد در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

کشور	سال	۱۹۹۶	۱۹۹۸	۲۰۰۰	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۶
اردن		50.5	37.7	47.6	29.2	34.9	36.3	35.8
اسرائیل		22.2	17	20.8	10.4	10.8	11.3	14.2
الجزایر		0.5	0.9	4.2	6.6	6.1	7.5	17.9
امارات		72.2	70.3	79.2	75.9	75.9	71.7	64.6
ایران		25.9	28.3	32.1	23.1	17.9	18.4	16
بحرین		19.8	36.8	42	52.8	47.2	45.3	36.8
تونس		46.2	54.7	63.7	49.5	49.1	50	49.5
سوریه		21.2	29.7	27.4	33	28.8	26.9	20.3
عراق		0	0.5	1.9	5.2	0.9	0	0
عربستان		29.7	39.6	54.2	36.8	32.5	22.2	26.4
عمان		62.3	74.1	78.8	83.5	80.2	73.6	73.1
قطر		72.6	88.2	93.9	73.1	81.1	84	74.5
کویت		44.3	61.3	61.8	45.8	45.8	50.9	49.1
لبنان		26.9	17.5	22.2	24.5	25	19.3	15.6
لیبی		5.7	8	25	28.8	41	49.1	56.1
مراکش		27.4	41.5	43.4	34.9	34	32.1	31.6
مصر		25.5	33.5	40.6	25.9	25.5	21.2	21.2
یمن		13.7	8.5	12.7	10.8	9	8.5	7.1
منطقه		35.4	39.1	43.1	36.7	36.4	36	35

جدول (۲) میانگین، دامنه، انحراف معیار و ضریب تغییرات شاخص ثبات سیاسی برحسب درصد در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

کشور	عنوان	میانگین	دامنه	انحراف معیار	ضریب تغییرات
اردن		38.9	50.5 - 29.2	6.95	0.18
اسرائیل		15.2	22.2 - 10.4	4.51	0.30
الجزایر		6.2	17.9 - 0.5	5.39	0.86
امارات		72.8	79.2 - 64.6	4.40	0.06
ایران		23.1	32.1 - 16	5.55	0.24
بحرین		40.1	52.8 - 19.8	9.83	0.25
تونس		51.8	63.7 - 46.2	5.38	0.10
سوریه		26.8	33 - 20.3	4.22	0.16
عراق		1.2	5.2 - 0	1.75	1.44
عربستان		34.5	54.2 - 22.2	9.73	0.28
عمان		75.1	83.5 - 62.3	6.34	0.08
قطر		81.1	93.9 - 72.6	7.58	0.09
کویت		51.3	61.8 - 44.3	6.81	0.13
لبنان		21.6	26.9 - 15.6	3.90	0.18
لیبی		30.5	56.1 - 5.7	17.99	0.59
مراکش		35	43.4 - 27.4	5.23	0.15
مصر		27.6	40.6 - 21.2	6.52	0.24
یمن		10	13.7 - 7.1	2.25	0.22
منطقه		37.4	43.1 - 35	2.63	0.07

منبع: با توجه به اطلاعات جدول (۱) توسط محقق محاسبه شده است.

جدول (۳) شاخص کارایی دولت برحسب درصد در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

کشور	سال	۱۹۹۶	۱۹۹۸	۲۰۰۰	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۶
اردن		63.3	73.7	67	66	66	62.2	57.9
اسرائیل		89	81.8	87.1	86.1	80.9	86.1	78
الجزایر		31.9	8.6	23	31.1	38.8	36.4	42.6
امارات		75.7	67.5	72.7	75.6	76.6	80.9	69.4
ایران		42.4	44	53.6	37.8	38.3	31.6	26.3
بحرین		76.2	69.4	71.3	73.2	71.8	71.8	66.5
تونس		71.4	78.9	83.3	70.8	71.3	69.4	67
سوریه		25.7	6.7	13.4	26.3	20.6	17.2	8.6
عراق		4.3	0	3.3	0.5	5.7	3.8	1.4
عربستان		51.9	41.6	55.5	54.1	56.5	48.3	41.6
عمان		78.6	84.7	80.4	70.3	75.6	73.7	67.9
قطر		77.1	75.6	77	71.3	70.8	72.2	69.9
کویت		65.2	62.2	58.4	61.7	65.1	65.1	65.6
لبنان		46.7	57.4	45.9	42.1	49.3	43.5	46.4
لیبی		19	3.8	8.1	13.9	15.8	24.9	16.3
مراکش		58.6	64.6	53.1	57.9	58.4	54.5	48.3
مصر		48.6	54.1	64.6	47.4	48.8	47.4	43.1
یمن		23.3	35.4	21.1	16.7	26.3	16.3	18.2
منطقه		50.6	50.3	52	48.4	49.8	49.1	45

جدول (۴) میانگین، دامنه، انحراف معیار و ضریب تغییرات شاخص کارایی دولت درصد در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

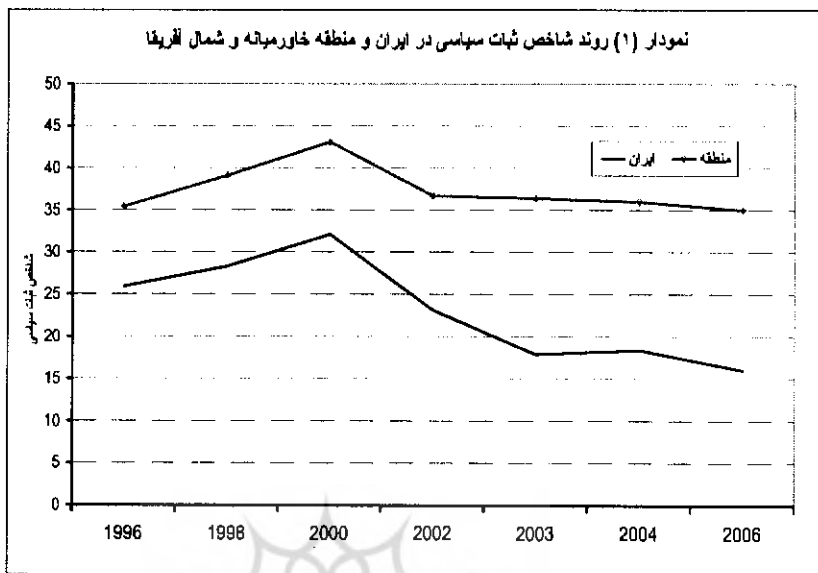
کشور	عنوان	میانگین	دامنه	انحراف معیار	ضریب تغییرات
اردن		65.2	73.7 - 57.9	4.51	0.07
اسرائیل		84.1	89 - 78	3.66	0.04
الجزایر		30.3	42.6 - 8.6	10.61	0.35
امارات		74.1	80.9 - 67.5	4.22	0.06
ایران		39.1	53.6 - 26.3	8.17	0.21
بحرین		71.5	76.2 - 66.5	2.79	0.04
تونس		73.2	83.3 - 67	5.34	0.07
سوریه		16.9	26.3 - 6.7	7.22	0.43
عراق		2.7	5.7 - 0	1.96	0.72
عربستان		49.9	56.5 - 41.6	5.82	0.12
عمان		75.9	84.7 - 67.9	5.42	0.07
قطر		73.4	77.1 - 69.9	2.84	0.04
کویت		63.3	65.6 - 58.4	2.48	0.04
لبنان		47.3	57.4 - 42.1	4.64	0.10
لیبی		14.5	24.9 - 3.8	6.43	0.44
مراکش		56.5	64.6 - 48.3	4.76	0.08
مصر		50.6	64.6 - 43.1	6.46	0.13
یمن		22.5	35.4 - 16.3	6.26	0.28
منطقه		49.3	52 - 45	2.06	0.04

منبع: با توجه به اطلاعات جدول (۳) توسط محقق محاسبه شده است.

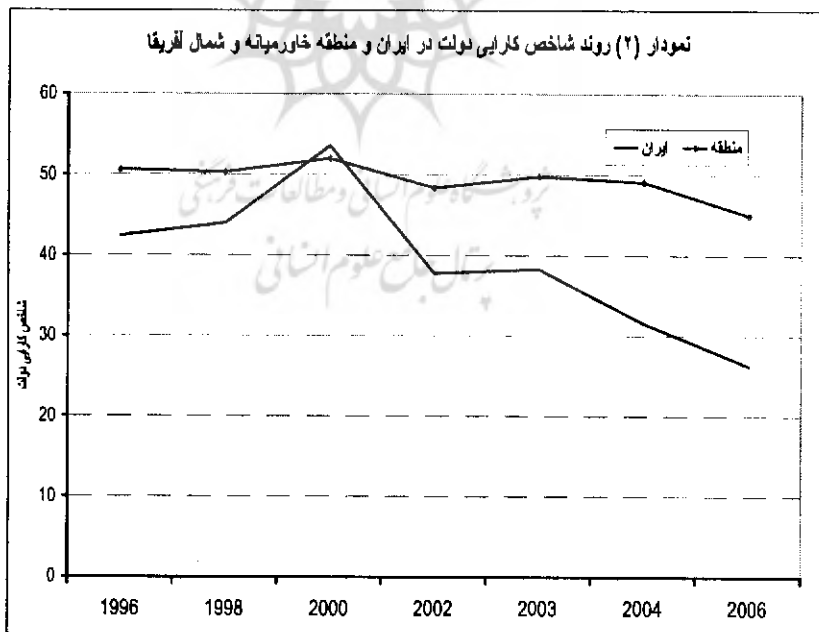
جدول (۵) میانگین، دامنه، انحراف معیار و ضریب تغییرات نرخ رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

کشور	عنوان	میانگین	دامنه	انحراف معیار	ضریب تغییرات
اردن		4.81	8.45 - 2.07	1.84	0.38
اسرائیل		3.57	8.69 - -0.95	2.70	0.76
الجزایر		3.89	6.90 - 1.10	1.63	0.42
امارات		6.65	12.38 - 0.12	4.06	0.61
ایران		4.85	7.49 - -1.60	1.87	0.39
بحرین		5.43	7.77 - 3.15	1.45	0.27
تونس		5.06	7.15 - 1.67	1.34	0.26
سوریه		2.11	5.55 - -3.12	2.29	1.09
عربستان		3.42	7.66 - -0.75	2.56	0.75
عمان		4.19	7.50 - -0.24	2.22	0.53
قطر		6.41	11.6 - 3.33	2.47	0.39
کویت		4.09	10.47 - -1.78	3.68	0.90
لبنان		2.86	6.97 - -0.77	2.13	0.75
لیبی		3.70	6.29 - -0.84	2.23	0.60
مراکش		4.26	12.22 - -2.23	3.92	0.92
مصر		5.01	7.45 - 3.19	1.41	0.28
یمن		4.43	7.36 - 2.60	1.36	0.31
منطقه		4.80	7.32 - 1.90	1.73	0.36

منبع: International Monetary Fund (IMF) (2007)

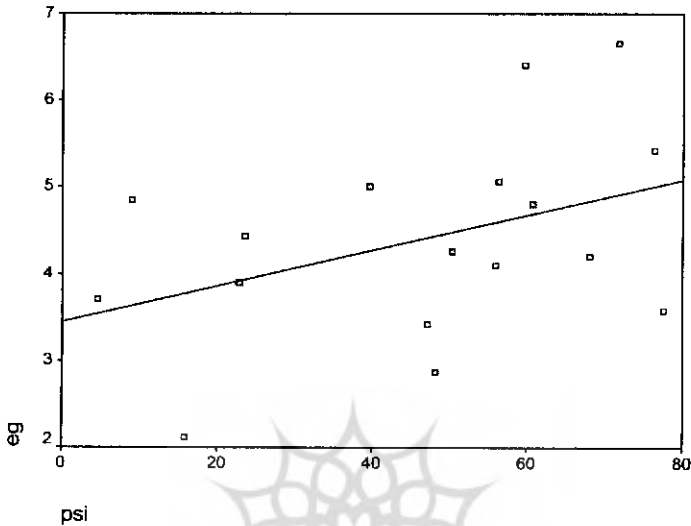

منبع: اطلاعات جدول (۱)

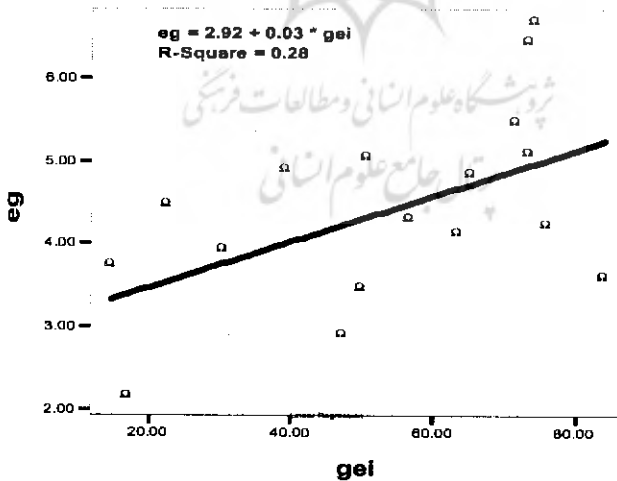
منبع: اطلاعات جدول (۳)

نمودار (۳) منحنی پراکندگی شاخص‌های ثبات سیاسی و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

منبع : با توجه به اطلاعات جدول (۲) و (۵) و با کمک نرم افزار SPSS پردازش شده است.

نمودار (۴) منحنی پراکندگی شاخص‌های کارایی دولت و رشد اقتصادی در کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا

منبع : اطلاعات جدول (۴) و (۵) و با کمک نرم افزار SPSS پردازش شده است.